

JUSTYNA ŻYLIŃSKA

ORCID: 0000-0002-1199-6275

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego

Uczelnia Techniczno-Handlowa im. Heleny Chodkowskiej

INICJOWANIE POSTĘPOWANIA KARNEGO — ZARYS PROBLEMATYKI W KONTEKŚCIE SPRAW PRZECIWKO WIARYGODNOŚCI DOKUMENTÓW

Abstrakt: Przedmiotem rozważań podjętych w niniejszym opracowaniu jest zawiadomienie o przestępstwie przeciwko wiarygodności dokumentów i jego skutki procesowe. Jako centralne potraktowano zagadnienie pojęcia i reguł postępowania związanych ze złożeniem zawiadomienia o przestępstwie w tego rodzaju sprawach. Opracowanie skupia się również na analizie możliwości złożenia zażalenia na bezczynność w zakresie rozpoznania zawiadomienia o przestępstwie. Odniesiono się w nim także do reakcji organów ścigania na zawiadomienie o popełnieniu przestępstwa, w tym do możliwości podjęcia czynności sprawdzających realizowanych w celu uzupełnienia w wyznaczonym terminie danych zawartych w zawiadomieniu o przestępstwie lub weryfikacji faktów w tym zakresie.

Słowa kluczowe: zawiadomienie o przestępstwie, dokument, przestępstwo przeciwko dokumentom, proces karny

1. PRZESTĘPSTWA PRZECIWKO WIARYGODNOŚCI DOKUMENTÓW I TRYB ICH ŚCIGANIA

Nie ulega wątpliwości, że prawidłowe funkcjonowanie obrotu prawnego wymaga jego bezpieczeństwa, co oznacza konieczność zapewnienia mu pewności i wiarygodności przez dbałość o zaufanie do dokumentu jako nośnika informacji, z którym jest związane określone prawo albo który ze względu na zawartą w nim treść stanowi dowód prawa, stosunku prawnego lub okoliczności mającej znaczenie prawne. Z tego powodu dokument korzysta z ochrony wielu dziedzin prawa, w tym ochrony karnoprawnej¹. Przepisy rozdziału XXXIV ustawy z 6 czerwca

¹ Wyrok SN z 3 czerwca 1996 roku, II KKN 24/96, „Prokuratura i Prawo” 1997, nr 2, poz. 5.

1997 roku — Kodeks karny² chronią wiarygodność dokumentów, a więc publiczne zaufanie do nich. Przy czym wiarygodność ta odnosi się do autentyczności dokumentów, a zatem ich pochodzenia oraz zgodności z prawdą zawartej w nich treści. Ustawodawca chroni autentyczność i rzetelność dokumentu czy szerzej: publiczne zaufanie do dokumentów, co stanowi podstawowy warunek pewności obrotu prawnego³. W konsekwencji penalizuje następujące czyny godzące w intelektualną treść lub materię dokumentu:

— fałsz materialny dokumentu: sfalszowanie dokumentu przez jego podrobienie lub przerobienie lub używanie takiego dokumentu jako autentycznego (art. 270 k.k.);

— fałsz materialny dokumentu w postaci faktury (art. 270a k.k.);

— fałsz intelektualny dokumentu: poświadczenie w dokumencie nieprawdy co do okoliczności mającej znaczenie prawne przez funkcjonariusza publicznego lub inną osobę uprawnioną do wystawienia dokumentu (art. 271 k.k.);

— fałsz intelektualny dokumentu w postaci faktury (art. 271 a k.k.);

— wyłudzenie w dokumencie poświadczenia nieprawdy co do okoliczności mającej znaczenie prawne przez funkcjonariusza publicznego lub inną osobę uprawnioną do wystawienia dokumentu (przestępstwo fałszu intelektualnego pośredniego, art. 272 k.k.);

— używanie dokumentu określonego w art. 271 lub 272 k.k. (art. 273 k.k.);

— zbycie własnego lub cudzego dokumentu stwierdzającego tożsamość (art. 274 k.k.);

— posługiwanie się, kradzież, przywłaszczenie dokumentu stwierdzającego tożsamość innej osoby albo jej prawa majątkowe (art. 275 k.k.);

— niszczenie, uszkodzanie, czynienie bezużytecznym, ukrywanie lub usuwanie dokumentu, którym nie ma się prawa wyłącznie rozporządzać (art. 276 k.k.);

— niszczenie znaków granicznych (art. 277 k.k.).

Ze względu na to, że z dokumentem jest związane określone prawo albo ze względu na zawartą w nim treść stanowi on dowód prawa, stosunku prawnego lub okoliczności mającej znaczenie prawne, przestępstwa przeciwko wiarygodności dokumentów w praktyce karno-procesowej nie należą do rzadkości. Analiza sądowych danych statystycznych dotyczących prawomocnych skazań osób dorosłych za lata 2012–2017⁴ w zakresie przestępstw przeciwko wiarygodności dokumentów (art. 270–277 k.k.) wskazuje, że w 2017 roku za tego rodzaju przestępstwa skazano ogółem 7573 osób. W latach 2012–2015 liczba prawomocnych skazań osób dorosłych sukcesywnie się zmniejszała (w 2012 roku skazano 10516 osób,

² Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 roku — Kodeks karny, Dz.U. z 2020 r. poz. 1440 ze zm. (dalej: k.k.).

³ Zob. J. Żylińska, *Wiarygodność dokumentu i jej ochrona w aspekcie karnoprawnym*, „Przegląd Policyjny” 2002, nr 3.

⁴ B. Mieszkowska, K. Orowiecka, *Statystyka sądowa. Prawomocne skazania osób dorosłych (2012–2016)*, red. J. Kowalczyk, Warszawa 2017, s. 60–61.

w 2013 — 9536, w 2014 — 8829, w 2015 — 8218), w 2016 jednak liczba ta wzrosła do poziomu z roku 2013.

Kontynuując rozważania dotyczące przedmiotu niniejszego opracowania, należy zauważyć, że w polskim systemie prawa karnego procesowego obowiązują dwa tryby inicjowania procesu: ściganie z oskarżenia publicznego (z urzędu) oraz ściganie z oskarżenia prywatnego. Pierwszy z wymienionych trybów ścigania osób podejrzanych o określone naruszenie prawa w celu pociągnięcia ich do odpowiedzialności za popełnienie takiego czynu obejmuje większość przestępstw wymienionych w ustawie karnej oraz w ustawach szczególnych, również przestępstwa przeciwko wiarygodności dokumentów określone w rozdziale XXXIV k.k. Jeżeli więc ściganie z urzędu jest prawnie dopuszczalne i będzie w danych okolicznościach faktycznie zasadne, organ procesowy musi, zgodnie z zasadą legalizmu, bezwzględnie je wszcząć.

Prawna dopuszczalność wszczęcia postępowania karnego uwarunkowana jest istnieniem co najmniej takiego zespołu danych, który obiektywnie uprawdopodobnia fakt popełnienia przestępstwa, subiektywnie zaś wywołuje u organu ścigania wysoki stopień podejrzenia odnośnie do takiego faktu⁵. Spełnienie tego warunku jest możliwe, gdy do organu procesowego dotrze wiadomość o przestępstwie. Tego rodzaju informacja może pochodzić z różnych źródeł, zarówno wewnętrznych, gdy organy ścigania pozyskują informacje o przestępstwie z własnej działalności (na przykład zrealizowanych czynności operacyjno-rozpoznawczych), jak i zewnętrznych, nie powiązanych instytucjonalnie z organami ścigania⁶. Źródłem informacji zewnętrznych są na przykład osoby pokrzywdzone przestępstwem czy instytucje państwowe, samorządowe lub społeczne. Podmioty te, realizując prawny (art. 240 k.k.) lub społeczny (art. 304 k.p.k.⁷) obowiązek denuncjacji, przekazują organom ścigania informacje w postaci pisemnego lub ustnego zawiadomienia o przestępstwie. Jest to jednocześnie najpowszechniejsze zewnętrzne źródło informacji o wykroczeniach. Jego wagę dostrzega również ustawodawca, gdyż formułując podstawę wszczęcia postępowania (art. 303 k.p.k.) eksponuje to źródło informacji, decydując, że postanowienie o wszczęciu śledztwa wydaje się z urzędu (gdy w sprawie nie wpłynęło zawiadomienie o przestępstwie, a wiarygodna informacja o przestępstwie, pozwalająca przyjąć, że zachodzi uzasadnione podejrzenie jego

⁵ T. Grzegorzczak, J. Tylman, *Polskie postępowanie karne*, Warszawa 2009, s. 610.

⁶ Zob. M. Lipczyńska, *Zawiadomienie o przestępstwie*, „Problemy Kryminalistyki” 1965, nr 56–57, s. 485 n.; J. Łupiński, *Społeczny obowiązek zawiadomienia o przestępstwie*, „Prokuratura i Prawo” 2009, nr 1, s. 130; R. Ponikowski, *Aspekty procesowe i kryminalistyczne pierwszej informacji o przestępstwie*, „Nowe Prawo” 1973, nr 5, s. 674 n.; T. Grzegorzczak, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Kraków 2004, s. 760–761.

⁷ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 roku — Kodeks postępowania karnego, Dz.U. z 2021 r. poz. 543 (dalej: k.p.k.).

popęśnienia, pochodzi na przykład z działalności operacyjnej Policji⁸) lub z zawiadomienia o przestępstwie.

W praktyce karnoprocesowej zawiadomienie o przestępstwie stanowi również istotne zewnętrzne źródło informacji o przestępstwie w sprawach przeciwko wiarygodności dokumentów. Dlatego też przedmiotem analizy w niniejszym artykule uczyniono tę formę informowania organów ścigania o możliwości popełnienia przestępstwa, odnosząc rozważania do tego właśnie rodzaju spraw. Opracowanie skupia się na analizie takich kwestii, jak forma i tryb złożenia zawiadomienia o przestępstwie oraz możliwość złożenia zażalenia na bezczynność w zakresie rozpoznania zawiadomienia o przestępstwie. Odniesiono się w nim także do reakcji organów ścigania na zawiadomienie o przestępstwie, w tym do czynności sprawdzających realizowanych w celu uzupełnienia w wyznaczonym terminie danych zawartych w zawiadomieniu lub weryfikacji faktów w tym zakresie.

2. ZAWIADOMIENIE O PRZESTĘPSTWIE. OBOWIĄZEK DENUNCJACJI

Uzyskanie w rozważaniach, które skupiają się na problematyce inicjowania postępowania w sprawach przeciwko wiarygodności dokumentów w drodze zawiadomienia o przestępstwie, ustaleń znaczących z jurystycznego punktu widzenia wymaga przede wszystkim wyjaśnienia podstawowego pojęcia, jakim z pewnością jest zawiadomienie o przestępstwie. W literaturze przedmiotu termin ten określany jest najczęściej jako skierowane do organów ścigania oświadczenie wiedzy składającego je podmiotu, które odnosi się do faktu popełnienia czynu zabronionego⁹. Jednocześnie przyjmuje się, że poza oświadczeniem wiedzy zawiera ono również oświadczenie woli (postulujące). Akt zawiadomienia o przestępstwie oznacza bowiem w istocie uzewnętrznienie prawa podmiotowego osoby do żądania wszczęcia ścigania¹⁰. W konsekwencji zawiadomienie stanowi impuls do wszczęcia procesu karnego, a obowiązek jego złożenia w sprawach ściganych z urzędu sprzyja realizacji zasady legalizmu¹¹.

⁸ P. Hofmański, E. Sadzik, K. Zgryzek, *Kodeks postępowania karnego*, t. 2. *Komentarz do artykułów 297–467*, red. P. Hofmański, Warszawa 2011, s. 39–40.

⁹ Zob. K. Dudka, *Prawny obowiązek zawiadomienia o przestępstwie a odpowiedzialność pokrzywdzonego za czyn z art. 240 k.k.*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2005, z. 1, s. 104; M. Lipczyńska, *op. cit.*, s. 485; R. Ponikowski, *Aspekty procesowe i kryminalistyczne pierwszej informacji o przestępstwie*, „Nowe Prawo” 1973, nr 5, s. 675; W. Sych, *Wpływ pokrzywdzonego na tok postępowania przygotowawczego w polskim procesie karnym*, Kraków 2006, s. 70.

¹⁰ J. Łupiński, *op. cit.*, s. 131.

¹¹ Zob. J. Tylman, *Reforma modelu postępowania przygotowawczego*, [w:] *Problemy kodyfikacji prawa karnego. Księga pamiątkowa ku czci profesora Mariana Cieślaka*, Kraków 1993, s. 472; B. Wójcicka, *Sytuacja prawna pokrzywdzonego w procesie karnym w świetle projektu k.p.k.*,

Powyższe uwagi znajdują zastosowanie również w odniesieniu do przestępstw przeciwko wiarygodności dokumentów, gdzie w zawiadomieniu o przestępstwie określona osoba, działając w imieniu własnym bądź reprezentowanego podmiotu, składa oświadczenie wiedzy o okolicznościach faktycznych odnoszących się do przestępczego zdarzenia, dążąc do podjęcia postępowania przez organy ścigania. Najczęściej przedmiotem zawiadomienia o przestępstwie są cztery spośród przestępstw penalizowanych w rozdziale XXXIV k.k.: sfalszowanie dokumentu poprzez jego podrobienie lub przerobienie, lub używanie takiego dokumentu jako autentycznego (art. 270 k.k.), przestępstwo fałszu intelektualnego — poświadczenie w dokumencie nieprawdy co do okoliczności mającej znaczenie prawne przez funkcjonariusza publicznego lub inną osobę uprawnioną do wystawienia dokumentu (art. 271 k.k.), posługiwanie się, kradzież, przywłaszczenie dokumentu stwierdzającego tożsamość innej osoby albo jej prawa majątkowe (art. 275 k.k.) oraz niszczenie, uszkodzanie, czynienie bezużytecznym, ukrywanie lub usuwanie dokumentu, którym nie ma się prawa wyłącznie rozporządzać (art. 276 k.k.).

Wyrazem tego jest liczba przestępstw stwierdzonych i objętych postępowaniem przygotowawczym, w wyniku którego potwierdzono zaistnienie czynu zabronionego. Dane statystyczne dotyczące przestępstw stwierdzonych w 2019 roku¹² w zakresie powyżej wymienionym są następujące:

— przestępstwo fałszu materialnego (art. 270 § 1–3 k.k.); liczba przestępstw stwierdzonych: 19880;

— przestępstwo fałszu intelektualnego (art. 271 § 1–3 k.k.); liczba przestępstw stwierdzonych: 25184;

— posługiwanie się, kradzież, przywłaszczenie dokumentu stwierdzającego tożsamość innej osoby albo jej prawa majątkowe (art. 275 k.k.); liczba przestępstw stwierdzonych: 7339;

— niszczenie, uszkodzanie, czynienie bezużytecznym, ukrywanie lub usuwanie dokumentu, którym nie ma się prawa wyłącznie rozporządzać (art. 276 k.k.); liczba przestępstw stwierdzonych: 3655;

Złożenie zawiadomienia stanowi realizację, określonego w art. 304 § 1 k.p.k. powszechnego społecznego obowiązku zawiadomienia o popełnieniu przestępstwa ściganego z urzędu, które ciąży na każdym, kto dowiedział się o popełnieniu przestępstwa ściganego w tym trybie. Indywidualny prawny obowiązek denuncjacji ciąży również na instytucjach państwowych i samorządowych, które w związku ze swoją działalnością dowiedziały się o popełnieniu przestępstwa ściganego z urzędu. Na powszechny i zarazem prawny obowiązek denuncjacji, ograniczony jednak przedmiotowo do taksatywnie wymienionych w tym przepisie czynów zabronionych, wskazuje art. 240 § 1 k.k. Nadto obowiązek zawiadomienia o popeł-

[w:] *Reforma prawa karnego*, Łódź 1994, s. 53; J. Grajewski, L.K. Paprzycki, *Kodeks postępowania karnego z komentarzem*, Sopot 2000, s. 413.

¹² <http://statystyka.policja.pl/st/kodeks-karny> (dostęp: 4.06.2021).

nieniu przestępstwa nakładają na określone kategorie podmiotów również przepisy zamieszczone w ustawach szczególnych¹³. Z racji tego, że przedmiotem rozważań podjętych w niniejszym opracowaniu uczyniono zawiadomienie w sprawach przestępstw przeciwko wiarygodności dokumentów, które nie są objęte obowiązkiem denuncjacji określonym w art. 240 k.k., w dalszych rozważaniach analizie podano powszechny społeczny obowiązek zawiadomienia o popełnieniu przestępstwa ściganego z urzędu oraz indywidualny prawny obowiązek denuncjacji ciążyący na instytucjach państwowych i samorządowych.

Powszechny obowiązek zawiadomienia o popełnieniu przestępstwa ciąży na każdej osobie fizycznej posiadającej wiedzę o popełnieniu przestępstwa ściganego z urzędu. Nie obejmuje natomiast przestępstw ściganych z oskarżenia prywatnego, także wówczas, gdy istnieje przekonanie, że prokurator obejmie je ściganiem z urzędu, korzystając z uprawnienia określonego w art. 60 § 1 k.p.k., oraz tych, które ścigane są na wniosek. Przekazując informacje, zawiadamiający nie ma obowiązku ich weryfikować. Niemniej powinien on działać w granicach przeciętnej staranności, ujawniając organom ścigania wszystko, co wie na temat przestępstwa. Stąd też każdą przekazaną mu informację powinien uważać za „dowiedzenie się o popełnieniu przestępstwa”, a miarę przeciętnej staranności stosować dla odrzucenia wiadomości w sposób oczywisty niezgodnych z rzeczywistością lub mogących wyczerpać znamiona przestępstwa fałszywego oskarżenia innej osoby z art. 234 k.k.¹⁴ Realizacja powszechnego obowiązku zawiadomienia o popełnieniu przestępstwa nie jest zabezpieczona żadną sankcją. W konsekwencji osoba, która tego obowiązku nie realizuje, podlega jedynie ocenie w sferze moralnej; mogą być wobec niej stosowane sankcje polegające jedynie na napiętnowaniu w stosunkach społecznych¹⁵.

Ustawodawca nakłada również na instytucje państwowe i samorządowe obowiązek zawiadomienia o popełnieniu przestępstwa ściganego z urzędu, o którym podmioty te dowiedziały się w związku ze swoją działalnością. W razie zaistnienia tego rodzaju okoliczności muszą one nie tylko niezwłocznie zawiadomić o tym prokuratora lub Policję, ale także podjąć niezbędne czynności do czasu przybycia organu powołanego do ścigania przestępstw lub do czasu wydania przez ten organ stosownego zarządzenia, aby nie dopuścić do zatarcia śladów i dowodów przestępstwa (na przykład zabezpieczyć sfalszowane dokumenty). Czynności te wykonuje kierownik jednostki lub osoba, która według przepisów wewnętrznych zobowiązana została do informowania organów ścigania o przestępstwie¹⁶. Niewy-

¹³ Zob. P. Kardas, *Odpowiedzialność za nadużycie władzy publicznej w przypadku niezawiadomienia o popełnieniu przestępstwa*, „Prokuratura i Prawo” 2007, nr 7–8, s. 5–6.

¹⁴ J. Łupiński, *op. cit.*, s. 140.

¹⁵ P. Hofmański, E. Sadzik, K. Zgryzek, *op. cit.*, s. 44. Zob. także W. Grzeszczyk, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Warszawa 2003, s. 254; W. Grzeszczyk, *Obowiązek zawiadomienia o przestępstwie*, „Prokuratura i Prawo” 1998, nr 10, s. 123.

¹⁶ Zob. B. Szyprowski, *Uzasadnione podejrzenie popełnienia przestępstwa jako faktyczna przesłanka wszczęcia postępowania przygotowawczego*, „Prokuratura i Prawo” 2006, nr 3, s. 137.

konanie nakazu przewidzianego w art. 304 § 2 k.p.k. może stanowić przestępstwo stypizowane w art. 231 § 1 lub 2 k.k. wówczas, gdy funkcjonariusz publiczny zobowiązany na podstawie tego przepisu do denuncjacji nie zawiadamia o przestępstwie ściganym z urzędu pomimo wiedzy, że je popełniono oraz gdy sam ma świadomość tego, że przekracza uprawnienia lub nie dopełnia obowiązków, a przez to działa na szkodę interesu publicznego lub prywatnego¹⁷.

Obowiązek zawiadomienia o przestępstwie w zawężonym zakresie przewidzianym w przepisach szczególnych ciąży także na podmiotach w nich wymienionych. Na przykład art. 63 ust. 1 ustawy z 23 grudnia 1994 roku o Najwyższej Izbie Kontroli¹⁸ nakłada na ten organ kontroli państwowej obowiązek, by w razie uzasadnionego podejrzenia popełnienia przestępstwa lub wykroczenia zawiadomił o tym organ powołany do ścigania przestępstw lub wykroczeń.

3. FORMA I TREŚĆ ZAWIADOMIENIA O POPEŁNIENIU PRZESTĘPSTWA

Wobec braku szczególnych wymogów formalnych treść zawiadomienia o przestępstwie jako oświadczenia wiedzy o okolicznościach faktycznych dotyczących zdarzenia ocenianego jako przestępcze jest formułowana przez zawiadamiającego — osobę, która składa je w imieniu własnym lub podmiotu, który reprezentuje. Przede wszystkim kształtują ją takie czynniki, jak: wykształcenie i związany z nim poziom wiedzy zawiadamiającego, sprawność w posługiwaniu się językiem, doświadczenie życiowe. Na skuteczny przekaz wypowiedzi wpływają także takie jej cechy, jak: konkretność — precyzja użytych określeń, rzeczowość; kompletność — pełnia i wszechstronność przekazanej informacji oraz jej spójność. Zawiadomienie sporządzone zgodnie z tymi wskazówkami zawiera informacje istotne, pełne i niezbędne dla organów procesowych¹⁹.

Zawiadomienie o przestępstwie powinno spełniać wymogi, którym musi odpowiadać każde pismo procesowe. W odniesieniu do przestępstw przeciwko wiarygodności dokumentów należy określić, jakie przestępstwo zostało popełnione. Treść zawiadomienia powinna określać osobę, która popełniła przestępstwo, lub zawierać informację, że sprawca jest nieznany. Istotnym elementem zawiadomienia jest jego uzasadnienie, w którym należy opisać okoliczności oraz ramy czasowe zaistniałej sytuacji, jak również wskazać szkody, jakie zostały wyrządzone

¹⁷ Wyrok SN z 12 lutego 2008 roku, WA 1/08, OSNKW 2008, nr 4, poz. 31. Zob. także orzeczenie SA w Krakowie z 29 września 2000 roku, II Aka 133/00, KZS 2000, nr 11, poz. 43.

¹⁸ Ustawa z 23 grudnia 1994 roku o Najwyższej Izbie Kontroli, Dz.U. z 2020 r. poz. 1200 ze zm.

¹⁹ B. Gronowska, *Ochrona uprawnień pokrzywdzonego w postępowaniu przygotowawczym. Zagadnienia procesowe i wiktymologiczne*, Toruń 1989, s. 29.

przestępstwem. Pod uzasadnieniem warto wymienić dowody, jakie załącza się do zawiadomienia — może to być na przykład sfałszowana umowa sprzedaży.

Ustawa karnoprocesowa nie określa szczególnej formy, w jakiej ma zostać złożone zawiadomienie o przestępstwie, może więc ono przybrać formę zarówno pisemną, jak i ustną. Tytułem przypomnienia należy wskazać, że art. 143 § 1 pkt 1 k.p.k., wskazując czynności procesowe, które wymagają spisania protokołu, wymienia wśród nich przyjęcie ustnego zawiadomienia o przestępstwie. Również art. 307 § 2 i 3 k.p.k. przewiduje formę protokołu z przyjęcia ustnego zawiadomienia oraz ewentualnego uzupełnienia danych zawartych w zawiadomieniu, w drodze czynności przesłuchania w charakterze świadka osoby zawiadamiającej. Z kolei w art. 304a k.p.k. ustawodawca przewidział sporządzenie wspólnego protokołu z przyjęcia ustnego zawiadomienia o przestępstwie i przesłuchania w charakterze świadka osoby zawiadamiającej. *Ratio legis* tego unormowania sprowadza się do uproszczenia procedury związanej z wdrożeniem postępowania przygotowawczego²⁰.

Niezwłocznie po otrzymaniu zawiadomienia o przestępstwie organ powołany do prowadzenia postępowania przygotowawczego obowiązany jest wydać postanowienie o wszczęciu śledztwa (dochodzeniu), gdy w jego ocenie zachodzi uzasadnione podejrzenie popełnienia przestępstwa, bądź postanowienie o odmowie jego wszczęcia, gdy brak jest podstaw do uznania, że popełniono przestępstwo, a nie występują okoliczności uzasadniające przeprowadzenie postępowania sprawdzającego (art. 305 § 1 k.p.k.). Postanowienie to rozstrzyga w przedmiocie przesłanki materialnej wynikającej z art. 303, jak również wartości i znaczenia przesłanek procesowych stanowiących zespół elementów ograniczających dopuszczalność wszczęcia postępowania karnego nawet wówczas, gdy istnieje przesłanka materialna²¹. Postanowienie o wszczęciu śledztwa wydaje prokurator. Postanowienie o odmowie wszczęcia lub o umorzeniu śledztwa wydaje prokurator albo Policja; postanowienie wydane przez Policję zatwierdza prokurator (art. 305 § 3 k.p.k.).

Ustawa karnoprocesowa nakazuje, by o wszczęciu, odmowie wszczęcia albo o umorzeniu śledztwa (dochodzenia) zawiadomić osobę lub instytucję państwową, samorządową lub społeczną, która złożyła zawiadomienie o przestępstwie, oraz ujawnionego pokrzywdzonego, a o umorzeniu także podejrzanego — z pouczeniem o przysługujących im uprawnieniach (art. 305§4 k.p.k.). Zawiadomienie o podjętej przez organ procesowy decyzji wskazanych osób jest bardzo istotne, gdyż stwarza im możliwość korzystania z przewidzianych w ustawie uprawnień w toku postępowania.

Z zagadnieniem reakcji organów ścigania na zawiadomienie o popełnieniu przestępstwa ściśle wiąże się problematyka zażalenia na beczynność w zakre-

²⁰ P. Hofmański, E. Sadzik, K. Zgryzek, *op. cit.*, s. 49.

²¹ Zob. komentarz do art. 305 k.p.k [w:] A. Sakowicz *et al.*, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Warszawa 2016, a także postanowienie Sądu Najwyższego z 7 czerwca 2000 roku, II KZ 58/00, Legalis nr 340476.

sie rozpoznania zawiadomienia o przestępstwie, w tym także o przestępstwie przeciwko wiarygodności dokumentów. Ustawodawca, dążąc do zagwarantowania realizacji zasady legalizmu, wprowadza w art. 306 § 3 k.p.k. obowiązek powiadomienia o wszczęciu albo odmowie wszczęcia śledztwa osoby lub instytucji, która złożyła zawiadomienie o przestępstwie. Jeżeli podmioty te nie zostaną powiadomione o decyzji organu procesowego w ciągu sześciu tygodni od daty złożenia zawiadomienia o przestępstwie, to mogą wnieść zażalenie do prokuratora nadrzędnego albo powołanego do nadzoru nad organem, któremu złożono zawiadomienie o przestępstwie²². Zażalenie to — jak trafnie podkreśla R.A. Stefański — z reguły wiąże się z niedotrzymaniem ustawowego terminu wszczęcia śledztwa lub dochodzenia albo odmowy jego wszczęcia, ale ustawa nie warunkuje wniesienia zażalenia od niepodjęcia decyzji o wszczęciu lub odmowie wszczęcia postępowania przygotowawczego²³.

4. CZYNNOŚCI SPRAWDZAJĄCE

Treść zawiadomienia o przestępstwie jest formułowana przez zawiadamiającego, nie zawsze więc zawiera informacje, na podstawie których możliwe jest wydanie postanowienia o wszczęciu śledztwa lub dochodzenia, bądź fakty wykluczające możliwość popełnienia przestępstwa. Z tych względów ustawa karnoprosowa przewiduje instytucję postępowania sprawdzającego, którego celem jest ustalenie dopuszczalności wszczęcia śledztwa lub dochodzenia. W myśl art. 307 k.p.k., jeżeli zachodzi potrzeba, można zażądać uzupełnienia w wyznaczonym terminie danych zawartych w zawiadomieniu o przestępstwie lub dokonać sprawdzenia faktów w tym zakresie.

Wymienione czynności muszą być podjęte w każdym wypadku, gdy okoliczności towarzyszące uzyskaniu wiadomości o przestępstwie nie uzasadniają podejrzenia jego popełnienia, a więc nie tylko w sytuacji, gdy organ procesowy otrzymał zawiadomienie o przestępstwie, ale również wtedy, gdy źródło informacji dotyczącej przestępstwa jest inne niż zawiadomienie, zwłaszcza gdy są to własne informacje organu procesowego, które nasuwają przypuszczenie, że popełniono przestępstwo. Ich celem jest bowiem podejmowanie określonych działań potwierdzających podejrzenie zaistnienia działań przestępnych wynikłe z uzyskanej przez organ procesowy informacji lub ze złożonego zawiadomienia o przestępstwie. Ma to z jednej strony zapobiegać wszczynaniu i prowadzeniu postępowań w sprawach, w których brak jest podejrzenia popełnienia przestępstwa, a które dotyczą czynów nie będących przestępstwami, z drugiej — czynności sprawdzające są wykony-

²² Na podstawie art. 325a § 2 k.p.k. — unormowanie to odnosi się również do dochodzenia.

²³ R.A. Stefański, *Zażalenie na beczynność w zakresie rozpoznania zawiadomienia o przestępstwie*, „Prokuratura i Prawo” 2014, nr 6, s. 6.

wane po to, aby w uzasadnionych przypadkach taka decyzja o wszczęciu postępowania była podejmowana²⁴. Ponieważ analizowane postępowanie poprzedza wszczęcie postępowania karnego²⁵, formalnie kończy się ono wydaniem decyzji o odmowie wszczęcia postępowania przygotowawczego lub o jego wszczęciu. Postanowienie takie należy wydać najpóźniej w terminie 30 dni od otrzymania zawiadomienia o przestępstwie.

We wskazanym terminie organ procesowy podejmuje mieszczące się w ramach wymienionych form postępowania sprawdzającego czynności mające ustalić istnienie podstawy do wszczęcia postępowania karnego:

- żąda uzupełnienia danych zawartych w zawiadomieniu o przestępstwie;
- uzupełnia dane zawarte w zawiadomieniu o przestępstwie przez przesłuchanie w charakterze świadka osoby zawiadamiającej;
- samodzielnie weryfikuje fakty²⁶.

W odniesieniu do przestępstw przeciwko wiarygodności dokumentów należy podkreślić, że pierwsza ze wskazanych form postępowania sprawdzającego może być niezbędna wówczas, gdy zawiadomienie o tego rodzaju przestępstwie zawiera zauważalne od razu braki, jest fragmentaryczne, ogólnikowe lub znajdują się w nim sprzeczności²⁷. Wówczas uzupełnienie danych przybiera postać wezwania do sprecyzowania złożonego oświadczenia wiedzy w zakresie danych odnoszących się do okolicznościach zdarzenia, które stanowi przedmiot zawiadomienia, w szczególności do przedstawienia dowodów (na przykład dokumentów mogących stanowić materiał porównawczy), gdy z zawiadomienia wynika, że znajdują się one w posiadaniu zawiadamiającego²⁸.

Dążąc do uzupełnienia danych, o którym mowa powyżej, organ procesowy może również przesłuchać w charakterze świadka osobę zawiadamiającą o przestępstwie. Możliwość ta istnieje nie tylko wtedy, gdy zawiadamiającym jest osoba

²⁴ B. Szyprowski, *Postępowanie sprawdzające w procesie karnym*, „Prokuratura i Prawo” 2007, nr 7–8, s. 161.

²⁵ S. Stachowiak, *Wszczęcie postępowania przygotowawczego a czynności sprawdzające*, „Prokuratura i Prawo” 1999, nr 9, s. 9.

²⁶ Zob. B. Janusz, *Czynności sprawdzające prowadzone w stosunku do osoby podejrzewanej chronionej immunitetem w polskim procesie karnym*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2005, nr 4, s. 198; S. Stachowiak, *op. cit.*, s. 9. W literaturze podejmującej problematykę czynności sprawdzających odnajdujemy pogląd, że tego rodzaju postępowanie obejmuje dwie formy: zob. W. Chmielarczyk, *Instytucja czynności sprawdzających w praktyce wojskowych organów ścigania*, „Wojskowy Przegląd Prawniczy” 1972, nr 3, s. 374; P. Tomaszewski, *Funkcjonowanie czynności sprawdzających*, „Wojskowy Przegląd Prawniczy” 1983, nr 2, s. 109; Z. Młynarczyk, *Czynności sprawdzające i odmowa wszczęcia postępowania karnego*, „Prokuratura i Prawo” 1995, nr 5, s. 110.

²⁷ Zob. W. Grzeszczyk, *Przebieg postępowania przygotowawczego*, [w:] *Nowa kodyfikacja karna. Kodeks postępowania karnego. Krótkie komentarze*, t. 5, Warszawa 1997, s. 76–77.

²⁸ B. Grzelak, *Niektóre problemy postępowania przygotowawczego w świetle przepisów nowego kodeksu postępowania karnego z dnia 19 kwietnia 1969 r.*, „Problemy Kryminalistyki” 1969, nr 80–81, s. 526.

fizyczna, ale również wtedy, gdy zawiadomienie złożyła instytucja państwowa lub samorządowa, która w związku ze swoją działalnością dowiedziała się o popełnienia przestępstwa przeciwko wiarygodności dokumentów, realizując obowiązek nałożony na nią przez ustawodawcę w art. 304 § 2 k.p.k. W tym wypadku przesłuchuje się osobę, która złożyła zawiadomienie o przestępstwie, jeżeli ponosi ona z tego tytułu szczególną odpowiedzialność w tej instytucji, bądź osobę pełniącą funkcje kierownicze²⁹.

Inną formą postępowania sprawdzającego jest sprawdzenie przez organ ścigania faktów podanych w zawiadomieniu o przestępstwie, przybierające najczęściej formę takich czynności jak: obserwacje, rozpytania czy wywiady. Podkreślić należy niesamodzielność tego rodzaju czynności, w praktyce podejmuje się je najczęściej, gdy organ nie otrzymał od zawiadamiającego uzupełniających materiałów lub stwierdził ich niewystarczalność. Wówczas sprawdzenie faktów jest dalszym krokiem postępowania sprawdzającego. Można przyjąć, że postępowanie sprawdzające w tych wypadkach jest dwustopniowe³⁰.

Jak zauważa K. Dudka, zakres czynności postępowania sprawdzającego zależny jest od konkretnych okoliczności faktycznych i nie ogranicza się do jednego rodzaju czynności. Oznacza to, że wezwanie zawiadamiającego do uzupełnienia danych zawartych w zawiadomieniu nie wyklucza możliwości przesłuchania go w charakterze świadka i samodzielnego sprawdzenia przez organ określonych faktów³¹.

Czynności podejmowane w postępowaniu sprawdzającym mają charakter nieprocesowy, niemniej ustawodawca dopuszcza w drodze wyjątku sporządzenie ustnego protokołu zawiadomienia o przestępstwie i protokołu przyjęcia wniosku o ściganie, jak również przesłuchanie w charakterze świadka osoby zawiadamiającej dla uzupełnienia danych zawartych w zawiadomieniu o przestępstwie. Z wyjątkiem tych czynności ustawa karnoprosowa nie zezwala na inne czynności wymagające spisania protokołu i wyraźnie zakazuje przeprowadzenia dowodu z opinii biegłego. W tym miejscu należy podkreślić znaczenie tego rodzaju dowodu w przypadku przestępstw przeciwko wiarygodności dokumentów. Możliwości badawcze dokumentów przez osobę posiadającą specjalistyczną wiedzę w tym zakresie są ogromne, począwszy od klasycznych badań dokumentów (badania pismoznawcze), na przykład w zakresie identyfikacji osób na podstawie pisma ręcznego, identyfikacji podpisów i osób, które tego dokonały, identyfikacji grupowej i indywidualnej pieczęci, stempli, pieczętek, skończywszy na badaniach technicznych, w których zakresie mieści się między innymi ustalanie autentycz-

²⁹ P. Hofmański, E. Sadzik, K. Zgryzek, *op. cit.*, s. 72.

³⁰ W. Sych, *op. cit.*, s. 117–118.

³¹ K. Dudka, *Udział pokrzywdzonego w postępowaniu sprawdzającym oraz w dochodzeniu w niezbędnym zakresie (art. 307 i 308 k.p.k.) w świetle badań empirycznych*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2005, z. 2, s. 256.

ności dokumentów, identyfikacja technik ich wykonania, identyfikacja urządzeń drukujących, fizykochemiczne badania podłoża i środków kryjących³².

Ekspertyzy biegłych są przeprowadzane również w przypadku fałszerstw dokumentów publicznych, choćby tych, które umożliwiają przekroczenie granicy, oraz ich zabezpieczeń przed fałsyfikacją³³. Przeprowadzenie badań tego rodzaju wymaga wykorzystania specjalistycznej wiedzy. Zauważyć należy, że będący podstawą powołania biegłego art. 193 § 1 k.p.k. stanowi, że jeżeli stwierdzenie okoliczności mających istotne znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy wymaga wiadomości specjalnych, zasięga się opinii biegłego lub biegłych. Na tle tych okoliczności organ — poza wyjątkami, kiedy przepisy stanowią o tym, że udział w czynności procesowej powinien wziąć biegły — decyduje, czy dla ich rozstrzygnięcia potrzeba wiadomości specjalnych, czy wystarczą wiadomości ogólne. W postępowaniu sprawdzającym, jak wspomniano, biegły nie uczestniczy, a w konsekwencji organ nie może, korzystając z jego opinii, zweryfikować tego, czy zachodzi sytuacja uzasadnionego podejrzenia popełnienia przestępstwa. Sytuacja ta jest niełatwa dla organu, który najczęściej nie ma specjalistycznej wiedzy z zakresu badań dokumentów i może mieć trudność w przyjęciu uzasadnionego podejrzenia przestępstwa.

WNIOSKI

Występowanie zależności pomiędzy prawidłowym funkcjonowaniem obrotu prawnego, zapewnieniem jego pewności i wiarygodności, a dokumentem jako nośnikiem informacji, z którym jest związane określone prawo albo który ze względu na zawartą w nim treść stanowi dowód prawa, stosunku prawnego lub okoliczności mającej znaczenie prawne, wymaga zapewnienia dokumentom ochrony karnoprawnej, by zapewnić ich wiarygodność. Niewątpliwie w rozdziale XXXIV ustawy karnej ustawodawca zapewnia dokumentom tego rodzaju ochronę, penalizując czyny godzące w autentyczność i prawdziwość ich treści, a tym samym dążąc do wyeliminowania z obrotu prawnego dokumentów, które nie spełniają tych kryteriów. By tego rodzaju ochrona była realna, organy procesowe powinny mieć wiedzę o tym, że doszło do popełnienia przestępstwa, co pozwala zainicjować postępowanie prowadzące do ukarania sprawcy czynu zabronionego.

Jednym z warunków skutecznej walki z przestępczością godzącą w wiarygodność dokumentów jest współdziałanie organów ścigania ze społeczeństwem, w szczególności informowanie przybierające formę zawiadomienia o przestępstwie. Ustawodawca przykładą do tej formy postępowania szczególną wagę, sze-

³² Zob. szczerzej M. Goc, *Badania dokumentów*, [w:] E. Gruza, M. Goc, J. Moszczyński, *Kryminalistyka, czyli rzecz o metodach śledczych*, Warszawa 2008, s. 363–364.

³³ *Ibidem*, s. 364.

roko ujmując realizację obowiązku zawiadomienia o popełnieniu przestępstwa. Przewiduje bowiem:

— powszechny społeczny obowiązek zawiadomienia o popełnieniu przestępstwa ściganego z urzędu ciążyący na każdym, kto dowiedział się o przestępstwie ściganym w tym trybie (art. 304 § 1 k.p.k.);

— indywidualny prawny obowiązek denuncjacji ciążyący na instytucjach państwowych i samorządowych, które w związku ze swą działalnością dowiedziały się o popełnieniu przestępstwa ściganego z urzędu (art. 304 § 2 k.p.k.)

— oraz prawny obowiązek denuncjacji, ograniczony przedmiotowo do takساتwnie wymienionych w art. 240 § 1 k.k. czynów zabronionych.

Dwie pierwsze z wymienionych form denuncjacji znajdują zastosowanie w odniesieniu do przestępstw przeciwko wiarygodności dokumentów. Należy pozytywnie ocenić to, że ustawodawca, nie chcąc dopuścić do sytuacji, w której decyzja o przekazaniu informacji istotnych z uwagi na realizację założonych celów postępowania karnego byłaby przedmiotem nieskrępowanego uznania podmiotu, który ją posiada, wprowadza obowiązek denuncjacji w tak szerokim zakresie. Tym samym zapewnia organom ścigania istotne informacje, które wzbogacają już posiadaną przez nie wiedzę wynikającą z realizowanych czynności operacyjno-rozpoznawczych czy dochodzeniowo-śledczych.

INITIATION OF CRIMINAL PROCEEDINGS — OUTLINE ISSUES IN THE CONTEXT OF CASES AGAINST CREDIBILITY OF DOCUMENTS

Summary

The subject of the consideration presented in this paper is the notification of a crime against document reliability and its procedural consequences. The central issue discussed is the notion and procedural principles of filing a notification in such cases. The paper also focuses on analysing the possibilities of serving a complaint regarding failure to act and consider the notification of a crime. Also discussed is the reaction of law enforcement authorities to the notification of a crime, including the possibility of undertaking verification activities in order to supplement the data contained in the notification of a crime or to verify the facts in this regard within a specified deadline.

Keywords: notification of a crime, document, crime against documents, criminal trial

BIBLIOGRAFIA

- Chmielarczyk W., *Instytucja czynności sprawdzających w praktyce wojskowych organów ścigania*, „Wojskowy Przegląd Prawniczy” 1972, nr 3.
- Dudka K., *Prawny obowiązek zawiadomienia o przestępstwie a odpowiedzialność pokrzywdzonego za czyn z art. 240 k.k.*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2005, z. 1.
- Dudka K., *Udział pokrzywdzonego w postępowaniu sprawdzającym oraz w dochodzeniu w niezbędnym zakresie (art. 307 i 308 k.p.k.) w świetle badań empirycznych*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2005, z. 2.

- Grajewski J., Paprzycki L.K., *Kodeks postępowania karnego z komentarzem*, Sopot 2000.
- Gronowska B., *Ochrona uprawnień pokrzywdzonego w postępowaniu przygotowawczym. Zagadnienia procesowe i wiktymologiczne*, Toruń 1989.
- Gruza E., Goc M., Moszczyński J., *Kryminalistyka, czyli rzecz o metodach śledczych*, Warszawa 2008.
- Grzegorzczak T., *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Kraków 2004.
- Grzegorzczak T., Tylman J., *Polskie postępowanie karne*, Warszawa 2009.
- Grzelak B., *Niektóre problemy postępowania przygotowawczego w świetle przepisów nowego kodeksu postępowania karnego z dnia 19 kwietnia 1969 r.*, „Problemy Kryminalistyki” 1969, nr 80–81.
- Grzeszczyk W., *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Warszawa 2003.
- Grzeszczyk W., *Obowiązek zawiadomienia o przestępstwie*, „Prokuratura i Prawo” 1998, nr 10.
- Grzeszczyk W., *Przebieg postępowania przygotowawczego*, [w:] *Nowa kodyfikacja karna. Kodeks postępowania karnego. Krótkie komentarze*, t. 5, Warszawa 1997.
- Hofmański P., Sadzik E., Zgryzek K., *Kodeks postępowania karnego*, t. 2. *Komentarz do artykułów 297–467*, red. P. Hofmański, Warszawa 2011.
- Janusz B., *Czynności sprawdzające prowadzone w stosunku do osoby podejrzewanej chronionej immunitetem w polskim procesie karnym*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2005, nr 4.
- Kardas P., *Odpowiedzialność za nadużycie władzy publicznej w przypadku niezawiadomienia o popełnieniu przestępstwa*, „Prokuratura i Prawo” 2007, nr 7–8.
- Lipczyńska M., *Zawiadomienie o przestępstwie*, „Problemy Kryminalistyki” 1965, nr 56–57.
- Łupiński J., *Spółeczny obowiązek zawiadomienia o przestępstwie*, „Prokuratura i Prawo” 2009, nr 1.
- Marek A., *Prawo karne*, Warszawa 2009.
- Mieszkowska B., Orowiecka K., *Statystyka sądowa. Prawomocne skazania osób dorosłych (2012–2016)*, red. J. Kowalczyk, Warszawa 2017.
- Młynarczyk Z., *Czynności sprawdzające i odmowa wszczęcia postępowania karnego*, „Prokuratura i Prawo” 1995, nr 5.
- Ponikowski R., *Aspekty procesowe i kryminalistyczne pierwszej informacji o przestępstwie*, „Nowe Prawo” 1973, nr 5.
- Sakowicz A. et al., *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Warszawa 2016.
- Stachowiak S., *Wszczęcie postępowania przygotowawczego a czynności sprawdzające*, „Prokuratura i Prawo” 1999, nr 9.
- Stefański R.A., *Zażalenie na bezczynność w zakresie rozpoznania zawiadomienia o przestępstwie*, „Prokuratura i Prawo” 2014, nr 6.
- Sych W., *Wpływ pokrzywdzonego na tok postępowania przygotowawczego w polskim procesie karnym*, Kraków 2006.
- Szyprowski B., *Postępowanie sprawdzające w procesie karnym*, „Prokuratura i Prawo” 2007, nr 7–8.
- Szyprowski B., *Uzasadnione podejrzenie popełnienia przestępstwa jako faktyczna przesłanka wszczęcia postępowania przygotowawczego*, „Prokuratura i Prawo” 2006, nr 3.
- Tomaszewski P., *Funkcjonowanie czynności sprawdzających*, „Wojskowy Przegląd Prawniczy” 1983, nr 2.
- Tylman J., *Reforma modelu postępowania przygotowawczego*, [w:] *Problemy kodyfikacji prawa karnego. Księga pamiątkowa ku czci profesora Mariana Cieślaka*, red. S. Waltoś et al., Kraków 1993.
- Wójcicka B., *Sytuacja prawna pokrzywdzonego w procesie karnym w świetle projektu k.p.k.*, [w:] *Reforma prawa karnego*, red. J. Tylman, Łódź 1994.
- Żylińska J., *Wiarygodność dokumentu i jej ochrona w aspekcie karnoprawnym*, „Przegląd Polityczny” 2002, nr 3.